

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 11 (8595)

17 МАРТ

2016 йыл

КИШИ ЮМА

НАВРУЗ АЙЫ

Баасы 5 маънет

1931-нши йылдан алып шыгады

ДР АЪКИМБАСЫ

Сырт Кавказ бан байланыслы кенъесте

Оъткен уллы юма куьн, 11-нши мартта, ДР Аъкимбасы Р.Абдулатипов Россиядынъ премьер-министри Дмитрий Медведевтинъ етекшилиги астында Сырт-Кавказ федераллык округынынъ социал-экономикалык оьрленуьв сораулары бойынша Оькимет комиссиясынынъ кенъесинде ортакшылык этти.

Мунда СКФО-дынъ ягарлык-энергетикалык оьрленуьвининъ аьли эм маъселелери акында сорау ортага салынып ойласылды. РФ Оькиметининъ Председатели бу тармакта аьл енъ-иллерден туьвл экенин эм дайымлык тергевди талаплайтаганын белгиледи.

«Оькинишке, ягарлык-энергетикалык комплексининъ касында, боьтен де Кавказда, аьли де «ясыр-тын» бизнес турады», – деди ол. Ол солай ок Сырт кавказда 2015-нши йылда газ бан пайдаланувшылардынъ борышы 7 млрд. маънеттен артканын, электроэнергетикада да аьл авыр экенин белгиледи. Онынъ ойы ман, газ эм электроэнергия ман пайдаланув тармагында акша тоьлев нызамы регионлар етекшилерининъ ийги куллык этуьв коьрсетимлерининъ бириси болады.

Комиссия кенъесин-
ФОРУМГА АЪЗИРЛИК

де коьтерилген маъселелер акында журналистлер мен хабарласуьвда айта берип, ДР Аъкимбасы ягарлык-энергетикалык тармагындагы аьлиги аьл коьп йыллар бойы туьзилгенин белгиледи. Борышлар коьбисинше яшавшылардынъ осал тоьлев нызамы ман байланыста йыйылатаганын эске салып, ДР етекшиси информация-анълатув исти белсенлетпеге кереклигине эс каратты. «ДР Оькиметине эм МО-лар аъкимбасларына олар яшавшылар ман бирге газ эм электроэнергия бойынша акша тоьлевлерди канагатласын уьшин тапшырма берилеек», – деп билдирди

регион етекшиси.

Сонъында, ягарлык-энергетикалык комплексининъ оьрленуьви мен байланыслы сорауды РФ Оькиметининъ Председателининъ етекшилиги астында уьшинши кере ортага салынып ойласылатаганын эске салып, Р.Абдулатипов регионда туьзилген аьл бойынша кескинли шаралар коьрилеегине сендирди.

Кенъесте РФ Оькиметининъ вице-премьери Александр Хлопонин, СКФО-да РФ Президентининъ Толы ыхтыярлы ваькили Сер-

гей Меликов, Сырт Кавказ ислери бойынша РФ министри Лев Кузнецов, Россия финанслар министри Антон Силуанов, РФ курылыс эм ЖКХ министри Михаил Мень, РФ коьлик министри Максим Соколов, РФ савлык саклав министри Вероника Скворцова, РФ маданият министри Владимир Мединский, РФ спорт министри Виталий Мутко, Россия иш ислер министри Владимир Колокольцев, солай ок регионлар аъкимбаслары ортакшылык эттилер.

ДР Аъкимбасынынъ эм Оькиметининъ Администра-
циясынынъ пресс-служба эм информация управлениеси.

ДАГЕСТАНДА – ТАВЛАР ЙЫЛЫ

Уйгынлав комитет кенъести

ДР Аъкимбасынынъ Указы ман (6,11,2015й., № 265) 2016-ншы йыл республикада Тавлар йылы деп белгиленген. Онынъ мырады – тав ерлерининъ берк оьрленуьви, тавлылардынъ коьп оьмирлик маданият яшав йорыгын саклав уьшин аьлдер туьзуьв.

Дагестанда Тавлар йылын озгарув бойынша ДР Оькиметининъ Председателининъ орынбасары – ДР экономика эм территориаллык оьрленуьв министри Раюдин Юсуповтынъ етекшилиги астында Уйгынлав комитетининъ биринши кенъеси озгарылды.

Онынъ совзлери мен, 48 пунктлар кирген уйгынлав-техникалык шаралар Планы берки-тилген. Онынъ бас йолларынынъ бириси – 15-19-ншы июнь куьнлеринде Тав форумын озгарув: «Россиядынъ тав ерлерининъ пайдалы оьрленуьви» деген тема бойынша Халклар ара илми-

практикалык конференциясы. Форумда катна-суьвга илми сообщество-сынынъ, федераллык, регионаллык эм муниципаллык етекшилер орган-ларынынъ, предприни-мательлик структуралар, ямагат организациялар эм СМИ ваькиллери шаьыр-тылаяклар.

10-ншы мартта уйкен оьлшем-ли шарага аьзирлик коьруьв ишинде тоьгерек стол озгарылды. Вице-премьердинъ билдируь-ви мен, Тавлар йылынынъ официаллык ашы-луьвы Хив районынынъ Хив авылында 22-нши мартта оьтеек. Ол солай ок план бойынша респу-бликамыздынъ тав ерле-ринде коьпирлер, меди-циналык савландыруьв орталыклар, янъы бала-лар бавлары, анъ эт бол-дыруьв цехлер салыная-гы, калше согуьв эм кий-им тигуьв производство-лар ашылаягы, емис бав-лар шашылаягы эм баска коьп куллыклар этилеги акында билдирди.

КРЫМ РЕСПУБЛИКАСЫ РОССИЯ МАН
КОСЫЛГАНЛЫ – 2 йыл

«Биз бирге!»

Янъыларда ДР Оьки-метининъ Председатели-нинъ Биринши орынба-сары А.Карибов, Крым-нынъ Россия Федерация-сына косылганына багыс-ланып, 2016-ншы йылда озгарылаяк шаралар Пла-нын беркитти. Сога коь-ре уьстимиздеги ай ишин-де школаларда «Крым Рос-сия тарихинде» деген тема бойынша ашык дерис-лер озгарылмага, ДР-нынъ «Дослык уйи» ГБУ музей-инде «Крым халклары» экспозициясы уйгынлан-мага керек. Республикалык газеталарында март-апрель айларында «Крым: туьне-гуьн, буьгуьн, танъла» деп специальлик бетлер ерле-стирилееклер. Дагестан телевидение каналларын-да тарих хроникасын кир-гистуьв мен 2014-нши йыл март айында Крым Респу-

бликасында болган озге-рислер акында телеберуь-влер, Крым Республикасы-на, Севастополь каласына багысланган программа-лар ара блоклар коьрсетил-меге каралады. «Россия эм Крым – бир эл, бир йол!» деп яслар организациялар активистлерининъ флеш-моб аьзирленеек.

Танъла, 18-нши март-та, Махачкалада Авар теа-тры алдындагы майдан-да, Крым ман Россия-дынъ косылганлы эки йыл оьткенине багысланып, «Биз бирге!» деп байрам концерт-митинги оьтеек. Онда муниципаллык туьзи-лислер ваькиллери, вузлар студентлери, политикалык партиялардынъ эм ямагат организациялардынъ даге-стан регионаллык боь-ликлерининъ ваькиллери ортакшылык этееклер.

Бас ниет – республикадынъ экономикасын оьрлентуьв

Быйыл 29-30-ншы март куьнлеринде Махачкала-да «Инженер модернизациясы – янъы экономикадынъ негизи» деп аталган 2-нши республикалык промышлен-никлер эм предпринимательлер форумы оьткерилмеге каралады. Соны уйгынлавшылар – Дагестан Респу-бликасынынъ Оькимети эм ДР Промышленность, савда эм инвестициялар министерствосы.

Янъыларда Оькимет етекшиси Абдусамад Гами-дов уйгынлав комитетининъ йыйынында форумга аьзир-ликтинъ юриси акында бил-дирген. Онынъ айтувы ман, форумнынъ бас борышы – республикадынъ онъай-лы инвестиционлык имид-жин туьзуьв, ерли произво-дителилерди коьтергишлев эм дагестан продукциясына сатып алуьвшылардынъ эсин каратувды кеплендируьв. Бу ягыннан тийисли ис сулыбы ман боьлисуьв ниетте форум-

га республикадынъ кырында яшайтаган дагестаншылар эм белгили предприниматель-лер шаьырылаяк. Солай ок форум куьнлеринде уйкен инвестпроектлери коьрсети-линеек.

Йогарыда белгиленген-лей, форумнынъ негизли темасы – регионнынъ эко-номикасынынъ инновацион-лык оьрленуьви. Сол ниет-те онынъ катнасуьвшыла-ры Дагестан Республикасы-нынъ «Янъы индустриализа-ция» деп аталган приоритет-

ли оьрленуьв проектининъ эм регионнынъ инженер-техникалык потенциалы-нынъ оьрленуьв стратегия-сынынъ яшавга шыгарылу-вынынъ юрсин ойласая-клар. Форумнынъ айырым шаралары республикадынъ промышленность предприя-тиелерининъ технологиялык базасын модернизациялав, инновационлык предприни-мательстводы оьрлендируьв уьшин тийисли шартлар эм инфраструктурады, солай ок заманга келисли инженер-лик билимининъ стандарты-на келисли аьлдерди туьзуь-ге багысланып оьтеек.

Промышленниклер эм предпринимательлер фору-мынынъ орталык шара-сы – «Дагестан. Индустрия и инновации» деп аталган

инновационлык ислерининъ эм йогары технологиялык продукциясынынъ выстав-касынынъ ашылуьвы эм кул-лык этуьви оьзине эс карат-пага тийисли. Сол куьнлер-де тагы да Р.Гамзатов атын-дагы Миллет китапханасын-да «Деловой Дагестан-2016» деген 13-нши Регионлар ара выставка-форум да озгары-лаяк. Соны ман бирге форум-нынъ программасына коьре регионда савдалыкты, агро-промышленность комплек-син, яслар инновационлык предпринимательстводы кол-тыклавга эм оьрлентуьвге каратылган туьрли кызык-лы дискуссиялык сессия-лар, тоьгерек столлар, илми-практикалык конференция-лары да уйгынламага кара-лады.

«ДАГЕСТАНСКАЯ ПРАВДА»
ГАЗЕТАСЫННАН

Бас борыш – республикамызды онъайтув

Янъыларда Махачкала каласында Дослык уйинде Дагестан Республикасынынъ Аькимбасынынъ сенимли аьдемлер Советининъ агзаларынынъ семинар-кенъеси озгарылды. Шарада ДР Оькиметининъ эм Аькимбасынынъ Администрациясынынъ иш политикасы бойынша управлениесининъ начальниги Курбан Нажмудинов, Дагестан Республикасынынъ яслар ислери бойынша министри Арсен Гаджиев, республикадынъ ведомстволары эм министерстволары етекшилерининъ орынбасарлары катнастылар.

Оьзининъ сойлевинде К.Нажмудинов шарадынъ бас борышы республикамыздынъ яшавшылары арасында Дагестан Аькимбасы Рамазан Абдулатипов юритетаган политика бизим онъайлыгымызга каратылганын таралтув экенин белгиледи. Ол аьлиги заманда аьрекетлейтаган приоритетли проектлер республикамыздынъ янъыртувына каратылган, сол проектлер бойынша етискен уьстинликлер акында да айтылды.

Кыска болжал ишинде Дагестан Республикасынынъ Аькимбасынынъ сенимли аьдемлер Совети мен уйкен

куллык этилинген, ис куьплер туьзилген, 2016-ншы йылга ис планы салынган. Инстаграм эм Фейсбук социаллык тармакларда Совет аккаунтлары ашылган, мунда туьрли билдируьвлер салынады, озгарылган шаралар акында язылады. Семинар барысында Дагестан Республикасынынъ толтырув органларынынъ аьрекетти мен байланыслы маьнели сораьлар, «Аьдем капиталы», «экономикады ашыклав», «Пайдалы патшалык етекшилев», «Пайдалы агропромышленный комплекс» приоритетли проектлердинъ яшавга шыгарылувы акында айтылды.

Маьнели сораьлардынъ бириси толтырув властининъ органларын, ямагатты, ерли самоуправление органларын терроризмге эм экстремизмге карсы турувга шакирув болды. Солай ок семинарда патшалык миллет политика Стратегиясын яшавга шыгарувын оьрлендируьв сораьлары да каралды.

Келеекте сондай йолыгьслар, семинарлар коьп болаяк деп билдирди ДР Оькиметининъ эм Аькимбасынынъ администрациясынынъ билдируьв эм пресс-службасынынъ управлениеси.

ДАГЕСТАННЫНЪ БЕЛГИЛИ
ДИН АЬРЕКЕТШИСИ

Аты калган халкында

Пайхамбардынъ (Алла оны саламласын эм сыйласын) немерелерининъ атларына «Сеид» деген белги коьсылады. Дагестанда энъ де сыйлы «Сеид» Казикумухтан Джамаллудин болган. Аьдемлер ога Пайхамбардынъ (Алла оны сыйласын эм саламласын) ийгилиги коьшкен деп ынанганлар.

Аьлим, дин эм ямагат аьрекетшиси, накшбандий тарикатынынъ шейхи Джамаллудин Казикумух авылында 1792-нши (яде 1788-нши) тувган. Онынъ аты тек Дагестанда тувыл, онынъ тысында да белгиле болган. Оьзининъ атасы Макабутынъ куьш салувы ман, ол оьз заманына коьре бек ийги билим алган. Ол араб, перс, тюрк, Дагестан тиллерин эм араб адабиятын, мусылман философиясын, ыхтыярын билген. Бу билимлер сол вакытта бек керекли болган.

Джамаллудин Казикумухский Аслан-Ханда ислеген. Хан болса оьз куьлыкшысын янын берип ислегени

эм алаллыгы уьшин суьйген. Оьзининъ ийги каравын белгилеп, патша ога уьш авыл берген. Сонъында Джамаллудин патшалыкта ислевин койган эм оьз куьшин дин тутувга, оьзине келгенлерди туьз йолына салувга караткан. Ол Дагестан имамларынынъ тарикатына Газимухаммад эм Шамильди киргисткен. Джамаллудин имамлар арасында сый ман пайдаланган. Шамиль оьз насихатшысыннан патшалыкты етекшилев, халклар ара катнаслаь сораьлары бойынша маслагатлар сораган.

Казикумухтан Джамаллудиннинъ аты халкка коьп шыгармалардынъ авторы деп те белгиле. Онынъ суфизминъ теориясы эм практикасы бойынша трактаты савдуньяга белгиле болган эм бир неше кере кайтадан шыккан. Тагы да онынъ ислам динининъ негизин, намаз кылудынъ, ораза тутувдынъ йосыкларын халкка анълатув бойынша ислери белгиле болган.

Н.КОЖАЕВА.

ЯЗЛЫК БАЙРАМЫ КУЬНИНДЕ

Хатын-кызлар оьрметлендилер

8-нши Март байрамы суьйим мен, язлык пан, коьтериньки коьнъил мен, ярасык гуьльлер мен, савкатлар ман байланыслы. Бу байрам бизим энъ де баалы – тетейлер, аналар, хатынлар, аьптелер, карындаслар, кыз-балалар коьтергишленеди, дуьнядагы баьри ийги, ярасык затлар оларга багьсланады.

Язлык эм Хатын-кызлар байрамына рас келип, янъыларда Терекли-Мектеб маданият уйинде маданият куьлыкшылары эм район кыскакылылар советининъ председатели С.Абубекерова аштылар. А.Межитов туьрли тармакларда ислеьтаган, уьстинликлерге етискен кыскакылыларга Сый грамоталар тапшырды. Айтпага, ЦРБ бас медсестрасы Т.Дуйсембиева, КЦСОН специалисти А.Курганова, «Ногайский район» МО администрациясынынъ специалисти И.Отарова, «Шоьл тавы-

ский район» МО администрациясынынъ аькимбасынынъ орынбасары А.Межитов эм район кыскакылылар советининъ председатели С.Абубекерова аштылар. А.Межитов туьрли тармакларда ислеьтаган, уьстинликлерге етискен кыскакылыларга Сый грамоталар тапшырды. Айтпага, ЦРБ бас медсестрасы Т.Дуйсембиева, КЦСОН специалисти А.Курганова, «Ногайский район» МО администрациясынынъ специалисти И.Отарова, «Шоьл тавы-

ский район» МО администрациясынынъ аькимбасынынъ орынбасары А.Межитов эм район кыскакылылар советининъ председатели С.Абубекерова аштылар. А.Межитов туьрли тармакларда ислеьтаган, уьстинликлерге етискен кыскакылыларга Сый грамоталар тапшырды. Айтпага, ЦРБ бас медсестрасы Т.Дуйсембиева, КЦСОН специалисти А.Курганова, «Ногайский район» МО администрациясынынъ специалисти И.Отарова, «Шоьл тавы-

сы» газетасынынъ редакциясынынъ куьлыкшысы В.Пазулова эм баскалар. Мунда тек оьз исинде уьстинликке етискен хатынлар оьрметленип калмай, коьп балалы аналарга да Сый грамоталар тапшырылды. Сонъ ак юректен оьз йоравларын байрам иелерине «село Терекли-Мектеб» СП МО аькимбасы З.Аджибайрамов, «село Терекли-Мектеб» СП МО Депутатлар Йыйынынъ депутаты Р.Гапаров, «Ногайский район» МО маданият управлениесининъ етекшиси Я.Кудайбердиев, «Айланай» ансамблининъ етекшиси М.Вансов айттылар. Солай ок келгенлерге занъыраган тавыслары ман оьз йырларын йырлавшыларымыз Ф.Нурлубаева, К.Кудайбердиева, А.Темиров, А.Межитов, М.Шаникеев, Х.Якубов, Ф.Шо-

маева йырладылар. Ногай драмтеатрынынъ артистлери О.Кокоева, С.Ханмурзаева, Р.Суьндикова «Суьйим оты соьнмес» спектаклиннен уьзикти, «Айланай» ансамблининъ биювшилеры маскара биюв коьрсеттилер, «Карлыгашлар» балалар биюв ансамблининъ катнасуьвшылары, Ногай патшалык халк саз алатлар оркестрининъ куьлыкшысы З.Шадырова, балалар да оьз оьнерлери мен йыйылганларды сукландырдылар. Шарады маданият куьлыкшылары Г.Кокоева ман Б.Курманова усташа юриттилер. Концерттен хатын-кызлар йогары коьнъилде уьйлерине кайттылар. Куьннинъ яркь эм йылы болувы да соны, соьзсиз де, арттырган болар.

Н.КОЖАЕВА.

Суьвретте:
шарадан коьринис.

РАЙОН АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА

Ногай аьлимининъ мерекесине аьзирлик коьрип

Ногай аьлими, фольклоршы, драматург, язуьшы Джаладдин Магомедович Шихмурзаевтинъ мерекесине багьсланып шараларга аьзирлик коьруьв эм оларды озгарув бойынша «Ногайский район» МО аькимбасынынъ куьлыгын юритуьвшы Р.Шангереевтинъ распоряжениеси мен тоьмендеги сырасы ман комиссия туьзилген:

Межитов А.З. – «Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ орынбасары, комиссия председатели.

Насыров Р.К. – «село Кумли» СП МО аькимбасы, комиссия председателининъ орынбасары (соьйлесуьвге коьре).

Комиссия агзалары:
Кудайбердиев Я.Т. – маданият боьлигининъ начальниги, «Ногайский

район» МО аькимбасынынъ орынбасары.

Сангишиев А.М. – «Ногайский район» МО администрациясынынъ Согыс, ис, Савытлы куьшлерининъ ветеранлар Советининъ председатели.

Отегенова К.Ю. – «Ногайский район» МО администрациясынынъ билим боьлигининъ начальниги.

Кожеева Э.Ю. – «Шоьл тавысы» республикалык газетасынынъ бас редакторы.

Абубекерова С.К. – «Орталык район китапханасы» МКУ директоры.

Сарсеев С.А. – «Яслык» МЦ МБУ директоры.

Гапарова М.Р. – «Ногайский район» МО администрациясынынъ билим боьлигининъ начальнигининъ орынбасары.

Мурзаева А.Б. – «А.Ш.Джанибеков атындагы

Терекли-Мектеб орта школы» МКОУ-дынъ тарих окытуьшысы.

Мусаурова М.А. – «Кадрия атындагы Терекли-Мектеб орта школы» МКОУ-дынъ орыс тил эм адабият окытуьшысы.

Адигельдиева С.М. – Д.Шихмурзаев атындагы Кумлы орта школы МКОУ-дынъ ногай тил эм адабият окытуьшысы.

Мавлимбердиева З.У. – «А.Ш.Джанибеков атындагы Терекли-Мектеб орта школы» МКОУ-дынъ ногай тил эм адабият окытуьшысы.

Даутова Б.Н. – «Карасув орта школы» МКОУ директорынынъ окув-тербиялав иси бойынша орынбасары.

Нукова С.А. – РМО етекшиси, «К.Ш.Кидирнязов атындагы Карагас орта школы» МКОУ-дынъ ногай тил эм адабият окытуьшысы.

Межитова С.Б. – «Орта-Тоьбе авыл орта школы» МКОУ-дынъ тарих окытуьшысы.

Муталимова Р.А. – «З.М.Акмурзаев атындагы Червленные Буруны орта школы» МКОУ-дынъ ногай тил эм адабият окытуьшысы.

Зарманбетова Н.З. – «К.Ш. Кидирнязов атындагы Карагас орта школы» МКОУ-дынъ ногай тил эм адабият окытуьшысы.

Тенгизова Б.К. – «А.Б.Асанов атындагы Нариман орта школы» МКОУ-дынъ биология окытуьшысы.

Комиссия председатели А.Межитовтынъ баславы ман кенъес озгарылды. Онда комиссия агзалары Д.Шихмурзаевтинъ мерекесине багьсланган шараларга аьзирлик коьруьв бойынша оьз ойлары ман боьликтилер.

КИЗЛЯР РАЙОНЫ

Эгин-кыр ислерге аьзирлик калай?

Дагестаннынъ Сырт регионынъ аграрийлерининъ язлык-кыр куллыкларга аьзирлиги Кизляр районинда ортага салынып ойла-сылды. Шарада ДР авыл хозяйство эм азык министрининъ биринши орынбасары К.Камалутдинов, муниципалитет аккимбасы Александр Погорелов, Дагестан Минмелиоводхоз директоры Залкип Курбанов, ДР бойынша Россельхоз орталыгынынъ етекшисининъ орынбасары Сайгитали Абдуразаков, Дагагроснаб етекшиси Чамсудин Мутуев, солай ок Дагагροхим службасынынъ эм «Россельхозбанк» ОАО-дынъ Дагестан филиалынынъ ваькиллери ортакшылык эттилер.

Шарады аша берип, К.Камалутдинов 2016-ншы йылда республика хозяйстволарында 205 мынъ гектар майданда язлык аслык культуралар шашув планланганынъ белгиледи. «Шашув кампаниясы кайтип уйгынланса, боьген де АПК-дынъ уйкен куватлыгы бар ДР Сырт регионинда, соны ман байланыслы савлай тармактынъ уьстинлиги», – деди ол.

Оьсимшилик Управлениесининъ етекшиси Ахмед Расулов быйыл республикада 84,4 мынъ гектар ерге куьзликлер шашылганынъ белгиледи, ол бытыргы коьрсетимлерден 4,2 мынъ гектарга артык. «Республикага шашув уьшин 1825,0 тонна элитный урлыклар аькелинген. Ызгы уьш йыл ишинде Дагестанда аслык

шашув майдан 62 мынъ гектарга оьстирилген. Ама 80 мынъ гектар ери кулланылма-май калады. Айтпага, Ногай, Акуша, Гумбет районларын-да туьрли себеплерден тура эгин кырлардынъ 20 процентиннен артыгы кулланылмаиды», – деп билдирди ол.

«Дагестан Минмелиоводхоз директоры З.Курбанов Дагестаннынъ сырт бетинде энъ уйкен сув пайдаланувшы Кизляр району экенинъ белгиледи. «Мунда хозяйстволар ара сувгарув тармагынынъ 700 шакырымы оьтеди, а Терек йылгасынынъ сувы ман хозяйстволардынъ пайдаланувы – 600 миллион кубометр. 2016-ншы йылда районда 68 мынъ гектар сувгарылатан ерлер белгиленген. Коьп йыллар бойы сувгарув тармагына тийисли эс каратылмаган. Минмелиоводхоз специалистлери баьри ярастырув ислерди кыр куллыклардынъ басланувына тамамламага ниетленедилер», – деди З.Курбанов.

Йолыгыста катнаскан фермерлер заманында сувгарылмав онъыстынъ 30 процентининъ йойымына аькелетаганы акында айттылар. Ведомство етекшиси сувды кайсы заманда да бермеге аьзир экенинъ эм бас келисуьвлер туьзип, тийисли заявкалар бермеге керегинъ белгиледи.

Кенъес сырагылары бойынша бир айдан сонъ сон-дай йолыгыс уйгынламага эм этилинген куллыкларды тергемеге маслагат берилди.

ТАРУМОВ РАЙОНЫНДА

Республика етекшиси мен йолыгыс

Бу йылдынъ 4-нши мартында ДР Аькимбасы Р.Абдулатипов ис аьрекети бойынша Тарумов районинда болып кетти. Онда ол ерли актив пен йолыгысты.

«Муниципалитетлер аькимбаслары, министерстволар эм ведомстволар етекшилери бас деп экономика, билимлендируьв, маданият бойынша аьрекет этпеге кереклер. Власть органларын-да билимли, аьдил, йогары дережели, оьз ислерин аьлиги заманга келисли бажарган аьрекетшилер куллык этпеге кереклер. Биз тек янъыларда Южно-Сухокумскта болдык. Онда коьп куллыклар этилинген. Биз тек онъайлы, пайдалы куллык этетаганларга коьмек этеекпиз», – деди ДР Аькимбасы.

ДР-нынъ «Тарумовский район» МО администрациясынынъ аькимбасы-

нынъ куллыгын юритуьв-ши А.Зиминнинъ белгиле-ви мен, район етекшилигине янъы ис орынларын туьзуьв – негизли приоритет. Тек оьткен йыл ишинде 76 аьдемлер ис орыны ман канагатланганлар. Агропромышленный комплексининъ де оьрлену-вине уйкен маьне бериледи. Баска болып, А.Зимин районда балык комбинаты акында, ералма, урлык, сулы шашы-латаганы акында, авыл хозяй-ство куллыкшылары оькимет ягыннан демевлик алатага-нын, сонынъ ишинде фермер-лер хозяйствосынынъ оьрле-нуьвине де грантлар бериле-таганы акында айтып кетти.

Тарумов районунынъ социал-экономикалык аьли акында ДР Оькиметининъ вице-премьери Р.Юсуфов та шыгып соьйледиди. Ол Даге-станда 3 йыл бойы Республи-ка оьрленуьвининъ коьпле-

ген приоритетли проектлери етимисли яшавга шыгары-лып барылуьвинъ белгиледи. «Районда бир неше уйкен инвестпроектлери, сонынъ ишинде «Дагагрокомплекс» проекти, яшавга шыгарылып барады. Балык яйылдырув хозяйствосы осал оьрлене-ди, оьсимликлерди оьстируьв тармагында, малшылыкка коьре тенълестиргенде коьр-сетимлери тоьмен. Эгер биз налоглар йыйнамасак, аьли-миз бек осалланаяк, Респу-блика Аькимбасы айтканлай, оьзининъ налог базасын тол-тыратаган муниципалитет-лерге демевлик этилсеек», – деди Р.Юсуфов.

– Эгер муниципалитет етекшиси налог йюьв бойынша планларын толтыр-майтаган болса, ол оьзининъ ис орыныннан босатылмага керек. Муниципалитетлер-динъ де оьрленуьвде ийги

илгериликлерге етисуьв йол-лары бар, ама ерли влаьстинъ пайдалы аьрекет этип болма-выннан яшавшылар кыйна-ладылар. Эгер биз исимизди бажарып болмасак, мадани-ят, билимлендируьв болмаса, биз, элбетте, осал яшаякпиз, – деди ДР Аькимбасы.

Эм ол ДР Оькиметининъ Председателининъ биринши орынбасары Р.Алиевке, вице-премьерлери Р.Юсуфовка, Б.Омаровка Южно-Сухо-кумск каласынынъ эм Тару-мов районунынъ оьрленуьв программасы бойынша аьр бир абыты акында билдирме-ге деп борыш берди.

Йолыгыстынъ сонъында Р.Абдулатипов район ямагат яшавынынъ туьрли тармакла-рында белгиленген кыска-кыларга Республикадынъ патшалык савгаларын тап-шырды.

Аьр аьдем намысы ман келисте яшасын

Тарумов районунынъ Терроризмге карсы комис-сиясы янъыларда район администрация меканында экстремизм эм терроризм идеологиясын яклавышлар эсабында турган граждан-лар ман хабарласув юритти.

Онда район аькимбасынынъ куллыгын юритуьвши Алек-сандр Зимин, Сырт регионы бойынша ДР Аькимбасы-нынъ АТК соравлары бойынша коьмекшиси Керим Батрутдинов, администра-ция аькимбасынынъ орын-басары Али Алиев, Тарумов районунынъ прокуроры-нынъ куллыгын юритуьвши

Валерий Морозов, дин аьре-кетшилери, АТК агзалары, авыл поселениелер аьким-баслары, СМИ ваькиллери ортакшылык эттилер.

Керим Батрутдинов пат-шалык туьз йолдан тайы-сканлардан бас акашпай-таганынъ эм оларга коьмек этпеге аьзир экени акында айтты. «Сизди профилак-тикалык эсаптан тайдырув уьшин сизинъ гражданлык позициянъызды, Сириядагы аьлге сизинъ карасынъызды билуьв керек. Биз соьйтип йыйылганьмыз бек маьне-ли. Ашыктан-ашык хабар-лав керек. Биз сизге коьмек

этпеге эм, армаганда кайтип яшамага керек деп, биргеле-сте карар алмага аьзирмиз», – деди ол, соьзин йыйылган-ларга каратып.

Администрация аьким-басынынъ орынбасары Али Алиев поселениелердинъ Терроризмге карсы комис-сиялары профилактикалык куллык пан белсен каьрле-меге кереклигинъ белгиледи.

«Профучетта турган 150 аьдемнен йолыгыска тек 5 аьдем келген. Оларды сол эсаптан тайдырув акында карар кабыл этилип алына-як, ама онынъ уьшин олар сондай аьлге туьскенине

оькинетаганынъ билдирмеге кереклер», – деди ол.

Ново-Георгиевка авы-лыннан сондай эсапта тура-таган Руслан Курамаго-медов, билими бойынша – юрист, булай деди: «Тер-роризм идеологиясын якла-майман, тынышлыкта аьел яшавы ман яшамага, пара-хатлыкта куллык этпеге суьемен».

Йолыгыстынъ сонъын-да АТК соравлары бойынша яваплы Керим Батрутдинов: «Энъ маьнелиси – аьр аьдем закон ман эм оьз намысы ман келисте яшамага тийис-ли», – деди.

БАБАЮРТ РАЙОНЫ

Район аькимбасы – Геметюбе авылында

Бабаюрт районунынъ аькимбасы Эльдар Карагишиев язлык байрамыннан сонъ Геме-тюбе авыл яшавшылары ман йолыгысты.

Муниципалитет етекшисине авыл яшав-шылардынъ берген бас сора-вы ер участо-кларды уьлестируьв мен байланыслы эди. Э.Карагишиев оьз орынбасарына бу сора-вга артык маьне берип карав тапшырмасын бер-ди эм баьри авыл яшавшыларын авыл хозяй-стводы коьтеруьв бойынша аьрекетке кири-спеге шакырды.

Район етекшиси республикада АПК-ды оьрлендируьвге йол алынганьнъ эске салды. «Бас орында турган шараларды шешуьвге баьри амалларды эм куьш-куватлыкты онъ-лав мырадат Дагестанда республика оьрле-нуьвининъ «Пайдалы агропромышленный комплекс» приоритетли проекти яшавга шыгарылады. Оны ман тармакты оьрленди-руьв бойынша инвестициялык эм иннова-циялык аьрекетинъ белсенлетуьв аркасы ман толтырылатанган коьп шаралар белгилен-ген», – деди ол.

Э.Карагишиев районда авыл хозяйство-ды кайтадан тургызбага соьз берди. Ол яшавшыларга ГУП-лар туьзбеге, КФХ-ларга бирлеспеге, АПК тармагындагы федераллык программалар эм проектлер бойынша исле-меге кереклигинъ белгиледи. Район етекшиси

кыска болжал ишинде ер, объектлер инвен-таризациясын тамамламага тапшырма бер-ди, налоглар тоьлев бойынша шакырув этти. «Эгин ислемеге керек. Исленъиз, куллык этинъиз, ерди суьйинъиз», – деп шакырды Карагишиев, сонда геметюьбешилерге авыл шетиндеги коллекторды тазалав ман коьмек этпеге эм сувгарув сув ман соравды шешпе-ге соьз берди.

2015-нши йылда эткен куллыгы акын-да толы эсап беруьв мен «сельсовет Геме-тюбинский» МО аькимбасы Магомед Сали-ев шыгып соьйледиди. Оьз докладында ол бу ердеги яшавшылардынъ яшав-аьрекетининъ туьрли як соравларын коьтерди, яслар кул-лык излев мен авылдан кететаганга йыл сай-ын яшавшылар саны кемийтаганынъ белгиле-ди. «Сельсовет Геметюбинский» МО-сына

эки авыл поселениелер – Геметюбе эм Алимпашаюрт киредилер, ама ога карама-стан, мунда ярастырув бойынша аз куллык этилмедиди», – деди М.Салиев эм не зат этил-гени акында толысынша хабарлады. Налог-лар йюьв бойынша куллыкты белсенлетпе-ге кереклигинъ белгиледи.

Авыл яшавшылары алдында оьткен йыл-да эткен иси акында Бабаюрт району бой-ынша ОМВД полиция участогынынъ упол-номоченныйы Нажмудин Саидов эсап бер-ди.

Коьп тилеклер туьсти яшавшылардан авылда йолларды ярастырув ман байланыста. Район етекшиси авыл поселениединъ оьрле-нуьв соравларын яшавга шыгарувда бел-сен катнаспага шакырды. Ол солай ок оьсип келеяткан яс неси-лди тербиялав районнынъ аьр яшавшысына приоритет болып калмага кереклигинъ белгиледи. Э.Карагишиевтинъ ойына коьре, ол районнынъ уьстинликли оьрленуьвине бас себеплик этеди.

Авыл яшавшылар ман йолыгыска уйкен яваплык пан карадылар Бабаюрт району-нынъ туьрли боьликлер эм службалар етек-шилери. Мунда коьтерилген бир сора-в да маьне берилмей калмады. Баьриси де про-токолга киргистилдилер эм толтырув уьшин тергев астына алынды.

ОЪЗ ОЙЛАРЫ МАН БОЪЛИСИП

Ногайда «Йырда йыртык йок» деген аьруув айтув бар. Олай дегенимиз, меним анълавымда йырда мин йок деген ойды туьсиндиреди. Кайтип йырласанъ, солай болып калады. Ол бурыннан алып соьйтип келе турады, неге десе аьр бир йырлавшы яде йыр суьйген янты уьйреншик оьзинше толгап карайды эм сол оьзи ойлап тапкан йырдынъ анъы ман йырлайды. Ол – бурынгы дестанлар, кесек йырлар, толгавлар, ашык йырлар, шыньлар, диярлар. Солардынъ арасында кайдай да бир кулакка аьруув болып шалынып юрекке ятатаган анълар, халкымыздынъ йыр оьринсинде белгиленип калып, неше юз йылдан бери бизим халкымыздынъ тап буьгуьнги яшавында уьйкен орын тутып келятыр. Биз ога халк анъы деймиз, неге десе авыздан-авызга коьшип шынтылайын да халк йырлары болып, бизим эсимизге де, коьнъилимизге де синьип калады.

Бурынъгы уьйкен дестанлардынъ анъы кесек йырлардан баскаланады, неге десе ол йырлар уьйкен эм терен маьнеди анълатады. Толгавшы, дестаннынъ ортасында йырлавын койып, кара соьз бен айтып шешеди дестаннынъ уьйкен маьнесин. Орысша айтканда, «полуречитатив» болады. Аьр бир йырав оьз анъы ман, тавысы ман бир-бириннен баскаланып келген, аьр бир инсан табияты ман оьз алдында яратылган. Сол саялы да анъ санияты ер юзинде куьннен-куьнге оьрленген шаклы композитор деген кеспи де аьр бир халктынъ маданиятында уьйкен орынды тутып келеди. Бу кеспи айлак та XVII-XX оьмирлерден алып бу куьнге дейим де бийик дережеде турады. Бу мен айтатаган тема айлак уьйкен эм терен, сонынъ уьшин мен буьгуьнги макаламда тек ногай йырлардынъ бактысы эм таьлени акында бираз хабарлагым келеди.

Бизим Караногай еринде композитор кесписи халкымыздынъ айтылган йигити, анъ саниятын оьрге коьтерген Османов Мурзадин Ибрагим улы ман байланыс-лы. Ол 1950-нши йылларда Грозный каласында биринши болып кеспили анъга окып келип, ногай-ымызга йыр язып, оны ногага коьширгенлердинъ бириси болады. Сонынъ уьшин биз ога коьп муьсиревли боламыз. Онынъ йолын ызлап келген ногай композиторларымыз – З.Максutow, З.Зинеев, У.Вайсов, бу сыдыралардынъ авто-лер, З.Кидирниязов, С.Карагулов, М.Максutow эм баскалар. Айтылган шаирлеримиз бар йыр язбага, йырлавшыларымыз да бар йырларымызга канат бермеге. Анъ саниятын оьрлендирмеге оркестримиз де, «Айланай» ансамблимиз де, театрымыз да бар, Аллага шуькир.

Янъыларда увыт айында «Ногай Эл» радиомыздынъ йыл бойынша озгарылатаган йырлавшыларды баргылав байрамы оьгтти. Шара бек аьруув аьлде озгарылды. Коьнъилимиз шатлыкка толды деп айтпага боламыз. Ногайда «Ййгиди коьрмек» деген аьруув соьз бар. Бу яхшылыкты аьзирлегенлерге коьп разылык айтамыз. Айырым разылык – радио директоры Н.Аджековага эм токтастырувшы М.Аджековка. Бизим язган йырлар ногайлар яшайтаган ерлерде радиода, телевидениеде, конкурс-

ларда, концертлерде, мектеблерде эм коьп яхшылыкларда йырланадылар. Янъыларда ногайдынъ бир белгили аьдемлерининъ би-риси булай дейди: «Калай аьруув бизим районымызда ногай радиосы куллык этетаганы. Бизим халкымызда калай яхшы йырлар да, йырлавшылар да бар экен, мен оларга алдын коьп эс этпейтаган эдим. Сол себептен мен энди куьн сайын заманым болганда, радио тыньлап сукланаман. Ама калай билгим келеди: ким язган экен сол йырларды». Акыйкатлай да, мен де онынъ ойына косылгым келеди, неге десе аьр бир шаирдинъ де, композитордынъ да, йырлавшыдынъ да радиода авторлык аты шыкса, юрегине бек ийги болып тиер эди. Олар оьз шыгармаларын кеше-куьндиз ойлап кыйын салып язганлар ша.

ойсыз-сойсыз шандаксып, мага тек тойларда акша казанмага келисли данъгур-дунъгир болса, болмай ма деп юрселер, оларга йырлавшы деп айтув бек кыйын болар. Йырлайман деп эл ортасына шыккан аьдемнинъ репертуарында маьнели терен йырлар да коьп болмага тийисли.

Мен яс йырлавшыларга мысалы этип айткым келеди. Меним баьри язылган йырларымды да энъ бас деп мен оьзим йырлайман язып турган вакытта. Концертлик программаларда да коьбисин оьзим йырлаганман. Бар тагы да менде йырлар айырым йырлавшыларга язылган. Бар аьли де йырланмаган йырлар да, олар оьз йырлавшыларын куьтип тептерде сакланадылар. Фатима Нурлыбаева оьзининъ яратушылык дуньясында биринши кере меним йырларым ман «Тулпар» ансамблининъ

ган организациялар айлак та бир катерсиз. Орысша айтканда, интел-лектуаллык байырлык патшалык пан коршаланады. Бизим ногайлардынъ арасында бар сондай йырлавшылар кайбир миллеттинъ ийги эл арасында белгили йырларын алып, сол йырдынъ анъына баска соьзлер язып яде биревге яздырып йырлайдылар. Ондай затка «плагиатство» дейдилер. Ондай зат урылык эсабында саналады, эм онынъ уьшин демби коьриледи. Олай дегеним, судка тартылады.

Янъыларда бир белгили ногай шаири мага айтады: «Мен йырларга соьзлерди заказ бойынша язаман». Шаир де, композитор да оьз яратушылыгы уьшин кыйын акын алмага керек. Тек биревдинъ язылган, йырланган, элинде белгили болган йырыннан соьзлерин тайдырып, оьзининъ соьзин

ры да, консерваториялары да аьрекет этедилер. Композиторлык школалары йогары аьлде оьрленеди. Авторлык ыхтыярын тутпаганлык уьшин патшалык регистрация оьткен организациялар алдында уьйкен борыш салады. Онынъ уьшин явап тутув керек. Сол саялы «Ногай Эл» радиосынынъ редакциясына да законга келисли аьлде куллык этпеге тийисли. Бизим йырлавшыларга, композиторларга эм шаирлерге де бу сораьларда эдаплык керек. Студияда аранжировка этип, йырлавшылар тавысын яздырмага келген аьсерде, бу ногайдынъ йыры тувыл экенин айтпага керек. «Киси атына минген тез туьсер» деген.

Бир куьнлик йырлавшылар, маданият тармагында ислемей, кабыл-кубыл этип, халкымыздынъ сыйын тайдырып, маданиятымызды коклавын дурыс коьрмеймен. Сонъында маданиятымызды коктан тазалав бизим, профессионаллардынъ, мойнына кабады. Айтпага, бизим эстрадада неше йылдан бери «Ак коьгершин деген» йыр орын тутады. Ол йырды ким де йырлайды. Тек ол йырдынъ анъы кырым татарлардынъ суьргинге кеткенде язган «Гузель Кырым» деген йырыннъ анъы болады. Кырымлар кайдай терен маьне берип, асыкпай коьзясы ман айтады ол йырды. «Мен бу ерде яшаялмадым, яшлыгыма тоялмадым, Гузель Кырым» деп. Бизим тентеклер ол йырга «Ак коьгершин» деп ат та берип, анъын да тоьтелестирип, ат йоргалаткандай этип йырлайдылар. Олай дегеним, биз бек кылксыз аьлге каламыз. Бу ногайда ша вапа йок экен деп куьлееклер бизге.

Аьли де бир мысал келтирейим сизге, меним язган макаламды терен этип туьсинер уьшин. Ногайдынъ айтылган йигити Карашай-Шеркеш Республикасынынъ халк артисти, композиторымыз эм йырлавшымыз Арсланбек (Асау) Султанбековтынъ белгили «Ногай домбырам» деген йырын бек яратып бир туьрк йырав меним йырым деп йырлайды экен. Сонъ ол йыр туьрклердинъ ак партиясынынъ гимни болып калады. Бу партиядынъ председатели Турциядынъ Президенти Эрдоган (Эртуган) болып шыгады. Эрдоган президентликке сайлаваг шыкканда, олардынъ куьндеслери биледилер Эрдоганнынъ партиясы Асау-ногайдынъ йырын урлаганын эм яваплыкка шақырадылар олардынъ партиясын. Эрдоган тез аьрекетлеп билип, сол хабар алыска ылгайып кетпесин деп, Асауга тилек салып авторлык ыхтыярын байырлав аьлин беркитуьвге соьз токтаткан дейдилер. Асаудан сораган сол йырынъ уьшин не керек сага деп? Асау булай яваплаган дейдилер: «Мага бир зат та керек тувыл, ногай еримде бузылган ак межигитимизди кайтадан салып берсенъиз, меним халкым коьп разы болар эди». Карашынъыз, кайдай йигитлеримиз бар ногайда. Асаудынъ язган йырлары да сондай терен эм маьнели, ногайдынъ тав юрегиндей.

Аявлы ногайлар, мен коьп шыда-дым. «Сакалсызда соьз юрмес» дейди элимизде. Энъ сонъында таяктынъ ушы сакаллыга тиймеге болады. Маданиятымызды, халкымыздынъ йыр оьрисин тазалыкта саклайык.

Я.КУДАЙБЕРДИЕВ,
композитор.

О, йырлар, ким олардынъ иеси?

Тынълавшылардынъ да уьмити ерине етер эди деп ойлайман бас деп. Аьр заман айтылмаса да, айырым концертлик программаларда атымыз эсителинсе, дурыс болар эди. Оннан баскалай, радиомызда ногайдынъ савлай да анъы эл арасына таралтылса экен. Олай дегеним, Дагестан Республикамыздынъ да, Карашай-Шеркеш Республикамыздынъ да, ногай оркестрининъ де, «Айланай» ансамблимиздинъ де студияларында ногайдынъ коьп анълары бар. Аьне сол байлык халкымыздынъ кулагында болмага керек. Биз ягынан не коьмек керек болса, биз дайым да разымыз колдан келген ярдамымызды этпеге. Бизим фонотекамызда бар йырларды ногай радиомыз кулланмага болады. Авторлык ыхтыярлыгына биз макул боламыз.

Эндигиси йырлавшыларымызга маслагатымыз бар: ногай композиторларымыздынъ туьрли заманда язылган йырларын оьзинъиз суьйгендей этип оранжировкалар этип яде эттирип язбага боласыз. Не уьшин? Бириншилей, сиз сый-оьрмет этерсиз аьдемлерге заманында сол йырларды тыньлап, оьз вакытларын озгарганга. Эсине саларсыз олардынъ шанъ шыгарган яслыгын. Кайдай бир сезимлер, ойлар тувдырарсыз олардынъ буьгуьнги куьнинде. Экиншилей, сизинъ тавысларынъыз бан да ол йырлар баскалай занъырап, аьлиги заманга келисли болып, тек туьнегуьн язылган йырлардай болып шыгарлар. Олай дегеним, буьгуьнги яслар оны эситпегенлер. Уьшиншилей, сиз ол йырларга янъы яшав берерсиз. Биз, инсанлар, яшай келип картайганда, ата-аналарымызды таслап коймай, оларга сый-оьрмет этип, эстеликке тувдыкларга абырай эм эс эсабында озган оьмирин калдырамыз. Йырлар да солай. «Анадыр-монадыр, тиркемесе каладыр» деп ата-бабалар босына айтпаган. Биз йырлаганмыз, буьгуьн болса сиз йырларсыз, эргеньгиси куьн келяткан несиллерге йырлап эситтирсек, бизим ийги йырларымыз классикага айланарлар. Эгер буьгуьнги яс йырлавшыларымыз

солисткасы болып сахнага шыккан. Сол куьннен алып бу куьнге дейим де Фатимадынъ репертуарында меним хыйлы йырларым бар. Фатима Дагестан хорынынъ солисткасы болып ислегенде де, мен ога орысша да йырлар язганман. Не зат мага ярайды бу йырлавшыда? Фатима кайсы йырды алса да, бек аьруув этип йырлап эситтирип болады. Ога оны Алла усындырып койыпты. Ондай оьнер баьри йырлавшыларга да берилмейди. Фатима мен йырлаган сонъ да меним йырларымды йырласа, кайдай бир усташа оьзине келискендей этип йырлайды. Мага коьре, сол йырлар тек Фатимага язылгандай, мен оларды суьйип тыньлайман.

Яс йырлавшылар оьзине репертуар излегенде, айлак та бир енъил, тез эсте калатаган, бир тыньлаганда ок ярайтаган йырлар излейдилер. Яде баска миллетлердинъ шлягерге айланган суьйикли йырларын, ногайдыкы этпеге шалысып, кимнинъ йыры экенин де айттырмай, ясырып йырлайдылар. «Оьтириктинъ оьркени йок» деген бизим халк. Эрте болса да, кеш болса да, ол зат билинмей калмайды, неге десе бу куьн Интернет айлак бир шалт куллык этеди. Аьли ок соьйлеген соьзди сол сабат сав дунья биле кояды. Ол заттынъ кайдай аькислиги бар? Бириншилей, язылган йырдынъ шынты иелери бар. Экиншилей, ол закон бойынша авторлык ыхтыяры ман иесине беркитиледи: язган шаирге эм композиторга. Эгер ол йырдынъ соьзлери яде анъы халктыкы болса, ол халктынъ аты айтылмага тийисли. Биревдинъ йырын алып, меники яде ногайдыкы деп йырламага ярамайды. Онынъ уьшин патшалык яктан дембиге йолыкпага боласынъ. Айлак та бир кыйын, эгер сен баска патшалыктынъ халкларынынъ авторларынынъ йырын байырлап, оьзинъдикиндей этип куллансанъ, акша яктан бек уьйкен шыктажлык болмага болак. Бир миллион ман да басынъды алып болмайсынъ. Мунда ногайшылык болып болмайды. Халклар ара авторлык ыхтыярды яклайта-

салып йырлав дурыс тувыл. Бириншилей, ол йыр сенинъ соьзлеринъ мен белгили болган йок. Ол йыр биринши оьз авторлары ман белгили эм айтувлы болган. Белки, баска биревдинъ соьзлери болган болса, ол йыр куьн де коьрмеек эди. Йырдынъ сапатын коьтеретаган тек бир анъ тувыл, онда уьйкен орынды тутадылар шаир, композитор, аранжировщик эм йырлавшы. Белки, сол ок йырды биринши йрлавшы аьруув этип йырламаган болса, ол йыр да куьн коьрмей коймага болар эди. Аьзир аска бисмилла деп, бизим кайбир ногайлар кардаш халклардынъ йырына ие болгысы келедилер. Эм кайбир шаирлер кыздырадылар: «Мен сага аьруув этип соьзлер яза коййым, ким билеятыр соны. Тек сен концертлерде йырлаганда, куры меним атымды айтып коярсынъ, композиторы не болса бола ятар», – деп. Мундай эрши затларды биз куьн сайын да эсitemиз. Баска миллетлер арасында бизим ногайдынъ сыйын туьсиремиз. Олай дегеним, биз баьримиз де балалар ман косылып, сол йырларды тыньлаймыз. Балалар сол йырлар ман оьседилер. Ол сабий не билсин бу йыр ногайдыкы тувыл экенин. Бир куьннинъ ийгисинде оьсип, шагына еткен бизим яслар селекеге калады оьзиндей казактынъ яде кыргыздынъ янында, олардынъ йырларын ногайымдыкы деп. Булар не билсинлер, йырма йылдынъ аргы ягында бир ногай шаир мен йырлавшы, оьтпек казанама деп, баска миллеттинъ йырына ие шыкканына. Ер юзинде коьп анъ бар. Кайсы халктынъ да йырларын йырламага болады, тек оригиналда яде ногай тилине коьширип, авторларына тиймей язылган кепте. Эгер оны ногайшага коьширсе, мунавдай шаир коьширген деп айырып айтпага керек. Бизим маданиятымызга якын – казахлар, кыргызлар, каракалпаклар. Орыс йырлардан да кардаш халклардынъ йырлары бизим радиомызда йырланса да, янъылыс болмас. Яс композиторларга кайтип йыр язбага керегине уьлги болар, неге десе бу халклардынъ оьз патшалыклары бар, анъ институтла-

Йырла дейсинъиз мага ...

Ногай тил мен адабиаттынъ кайбир маъселелери

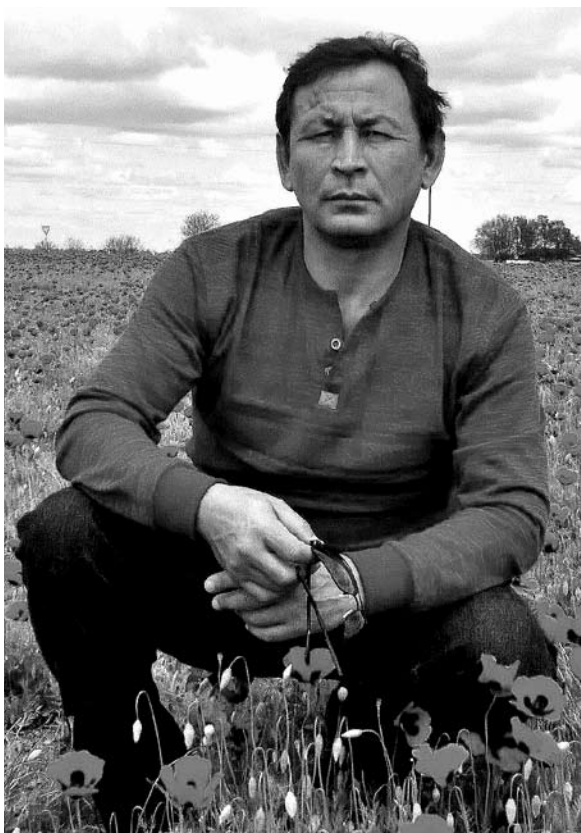
Орта-Тоъбе авыл яшавшысы Кельдали Абдулакимовка бактысы туърли тармакларда ислемерге буйырды. Ол моряк, шаир, композитор, йырлавшы, корреспондент, бакша шашувшы, тракторист, комбайнер, предприниматель де болды. «Бактым мени коьп аьрув аьдемлер мен йолыктырған», – дейди коьнбилли кепте Кельдали, сонынъ ушин болартагы онынъ халкына каратылган созлери йырга айланганы. Онынъ йыр йырлав оьнери атайыннан коьшкен болса ярайды. Ол домбырашы болган эм, бурын заманда тойларда йырлап, домбрада ойнап, халктынъ коьнбилин коьтерген. Абдулакимовлардынъ савлай аьели – музыкантлар эм йырлавшылар.

«Мен кишкей заманнан алып бизим уйде коьыз бар эди. Оны меним аданасым Менълали аькелген эди. Агамнынъ коьмеги мен мен коьызда ойнап уйрендим. Соьйтип меним бактым йыр ман тар байланьслы болды», – деп эсине алады Кельдали. Онынъ белгили болувына тувган ери де себеплик эткен болар, неге десе Орта-Тоъбе авылында коьп зейинли аьдемлер тувганлар. Айтпага, ДР Халк Йыйынынъ депутаты М.Авезов, белгили шаирлер Г.Аджигельдиев, М.Авезов, А.Култаев, З.Булгарова, йырлавшылар М.Килинцев, Г.Теркеев.

Кельдали Абдулакимовтынъ балалыгы да тувган авылында оьтти. Ол оьзининъ окытувшыларын да йылы эскереди. 1985-нши йыл оны аьскер сырасына шақырадылар. Соьйтип ол Кызыл байраклы Кара тенъиз флотына туьседди. «Аьскерлик йылларым бек аьлемет болып оьгтилери, сол шакта мен бек коьп ярасык затлар коьрдим. Бизим кеме Кара тенъиздинъ янындагы туърли калаларда болган», – дейди К.Абдулакимов.

Эр борьшын толтырып, бизим йигит тувган авылына кайтады, мунда ол совхозда куллык этеди. Сол заманларда авылда агитбригада куллык этип баслайды, оны авыл маданият уйининъ етекшиси Е.Джумагишиева басшылады. Олар янындагы авылларга, районларга оьз концертлери мен барып, ярасык ногай йырларын халкка эситтиргенлер.

Кельдалидинъ аданаслары Менълали мен Енали тойларды юриткенлер. Сол йылларда эстрадады эситув уйкен куьез эди. Той болаяк уйде эстрада алатларын туьзгенде эм ойнаганда, халк суьйинип тынълаган. Соьйтип Абдулакимовлар савлай Ногай эм Нефтекумск районларында сыйлы конаклар болганлар. Тек яшав аявсыз, замансыз кетти дуньадан

аданаслардынъ бириси Енали. Онынъ кетуьви мен йырлавы да токтайды. Суьйикли аданасын йойытув ман байланьслы, юрегиннен кетпес кайгыдан Кельдали «Аданасыма» деген ятлав язып, йырга айландырган. Халк айтканлай, яшав агыны токтайды. Бир неше йыл Кельдали Махачкалада радиовещаниединъ ногай боьлигинде корреспондент болып ислеген, онда йигитимизди шаир А.Култаев шақырган.

Кельдали Абдулакимов – «Алал досларым» (2007й.) эм «Ногайлар ушин» (2010й.) деп аталган эки йыр йыйынтыклардынъ авторы. Ол аьлиги заманда да яратувшылык куллыкты юритеди. Оьз концертлери мен Нефтекум район яшавшыларын суьйинтеди.

Кельдали хатыны Айсылув ман бирге 3 бала тербиялап, яшав йолына салган. Наьсипли аьел басы бу куьнлерде уныкларына карап куьезленеди.

В.КИДИРНИЯЗОВА.

Суьврете: К.Абдулакимов.

КУЛЬТУРА ЯШАВЫННАН

Юреги тувган шоьлде

Янъыларда Терекли-Мектеб авыл маданият уйинде Ногай патшалык саз алатлар оркестрининъ солисткасы, ДР ат казанган артисткасы Фатима Нурлубаевадынъ концерти озды.

Каравшылардынъ алдына йырлавшы «Бурылып карашы» деген йыр ман шыкты.

Концертте коьплеген ярасык йырлар йырланды. Фатима Нурлубаевады коьтергишлев ниет пен Махачкаладан оны ман бирге ислеген йолдаслары Ризван Омариов эм Ризван Акаев келгенлер, оларды каравшылар карс согып, хош алдылар. Солай ок концертте бизим ногай яс йырлавшылар да катнастылар – К.Кудайбердиева, А.Межитов, А.Темиров, Д.Караев, Ф.Шомаева, Г.Кокоева эм баскалар.

Концерт бек кызыклы болып оьтти.

Суьврете: Ф.Нурлубаева.

(Ызы 4-5, 7, 10-ншы номерлерде).

Кайбир оьзин эм «поэт», эм «композитор» дейтаганлар казах эм оьзге халклардагы йырлардынъ текстлерин де, анъларын да «оьзиндики» этип коьрсетдилери. Ол уят зат. Ога плагиат, урлав деп айтадылар. Аьрув, биз хаьтерин коьремиз, айтпаймыз. Ама шынты авторлар билселери, оларды аяклар ма? Ызгы заманларда яс «йырлавшылар» орыс тилде де халкымызды мине булай этип «данъкламага» шалысадылар: «Ты, ты, ты – сын племенной Орды». Элбетте, яс йырлавшы тынълавшыларына: «Сен – коьп ырувлы, данъклы Ногай Ордадынъ улы!» деп айтпага суьйген болар. Ама «племена» (ырувлар) деген соз бен «племенной» (йыныслы) деген создинъ маьнесин айырып болмавы, баьримизди де маскарага калдырмай ма? Мал йыныслы болады. Орда ман (эл мен, халк пан, аьдем мен) байланьслы сол соз кулланылмайды. Йыр тиражланган, аьр ерде занъырайды. Соны эситкен оьзге халклар ваькиллери алдында кызармаяксынъ ма? Уйинъе бийдай явгыр, оьзинъ билмейтаган болсанъ, билетаганлардан сама соратагы... Бу зат та, бизим мектеблерде тек ногай тилден тувыл, орыс тилден билим беруьв де кайдай оьлшемде экенин аян шайытлайды.

Айхай-ав, сени, номай санлы болган болса, ногайдынъ арасынан савлай элге халкымыздынъ атын-даньн шувлаткан аьдемлери шыкпаяк па эдилер?! Шыгаяклардынъ йолларын да «куьбиденген куьншилер» тыядылар. Оьмирлер йолларында коьп кыйынлык коьрген ногайлардынъ саны, Россияда ызгы заманда юритилген халк санын язув тамамларына коьре – 116 мынъ аьдем. Олар да бир-бириннен юзлеген шақырымларда, тарыдай шашылып, туьйдей тоьгилип яшайдылар. Ногай тил эм адабиат соравлары ман байланьслы кайбир аьллер Карашай-Шеркеш Республикасы ман Дагестан Республикасында «уьй куьевдиннен» бираз колай. РФ-дынъ сосы субъектлериндеги ногайлардынъ ана тилде, келисли кепте, 86,2 эм 85 проценти эркин соьйлейдилери эм окыйдылар. Ставрополь уьлкесинде, Мышыгыз Республикасында, Астрахань областинде яшайтаган ногайлардыкы – «оьгейлердекиндей». Айтпага, Ставрополь уьлкесиндеги ногайлар ана тилде яшавкешинмелик оьлшемде соьйлейтаган болсалар да, 31,5 проценти ана тилде окып болмайдылар. Солай болувдынъ бас себеби –

аьлиге дейим Ставрополь уьлкесинде ногай тилде радио эм телеберуьвлери йок, газета шыкпайды. Сондай аьллерде Астрахань областинде эм Мышыгыз Республикасында яшайтаган ногайлар да. Сосы ногайлар арасынан ана тил эм адабиат пан каьр шегетаган яс аьдемлери саяк шыгадылар. Шыксалар да, орыс тилинде язадылар. Сол затка куванар эдинъ, олар орыс тилде Фариди Сидихметовадай, Айнара Нургишиевадай болып язатаган болсалар. Оькинишке, коьбиси орысша да кырлы билмейдилери.

Ставрополь уьлкесининъ Нефтекум районьндагы уьйкен авыллары Ыргаклы эм Кара-Тоъбе мектеблеринде ана тил эм адабиат дерислери юритилмейдилери, оьзге мектеблерде де факультативлик йорыгында юритилгендей. Федеральлик законларга коьре, бир ок миллетли окувшылары болган мектеблерде 9-ншы класска дейим сондай дерислери юритилмеге тийисли. Ана тилди эм адабиатты уьйренув бизим районнынъ мектеблеринде де йиги оьлшемде деп айтув кыйынлы. Ызгы заманларда ана тил мен адабиаттан дерислери юритуьвши окытувшылар ман хабарласканда, олар оьз предметлерине район мектеблеринде аз саьатлери шыгарылганы акында зарланып айтадылар. Сосы дисциплиналар бойынша саьатлери не ушин кемитилгени акында окытувшыларга йиги кепте анълатылмагандай коьремен. 2007-нши йыл ноябрь айда РФ-нынъ билимлендируьв эм илми министерствосынынъ шалысуьвлыгы ман, РФ-нынъ Патшалык Думасы «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части изменения понятия и структуры государственного образовательного стандарта» деген РФ Законьн каьыл этип алган. Сосы закон куьш алганга дейим, йиги ме, осал ма, элимиздинъ миллетлик туьзилиси болган субъектлеринде билим таралтуьвдынъ уьш компонентли модели кулланылатан эди. «Об образовании» деген РФ Законьна туьзетуьвлери киргисткенлердинъ ойларына коьре, йогарыда айтылган уьш компонентли принцип билим беруьвде регионлык (миллетлик) компонентти автономиялавга аьллер туьзеде экен, солайлык пан орыс тил эм орыс маданият пан онынъ байланьсларын тоьмен туьсиреде экен. Законга туьрлентуьвлери киргистуьв де соны ман байланьслы экен.

(Ызы болаяк).

РАЙОН ПРОКУРАТУРАСЫ

Правобузувлар уьшин – демби

2016-ншы йылдынъ 13-нши февралинде Россия Федерациясынынъ ДР бойынша Следственный комитетининъ етекшиси юстиция генерал-майоры Э.Кабурнеев пен «село Червленные Буруны» авыл поселениесининъ акимбасы Алибек Сейдахметович Амановка карсы уголовлык иси ашылган. РФ Уголовлык Кодексининъ 160-ншы статьясынынъ 3-нши кесегине коьре, уголовлык иси муьлкти байырлаган яде йойытканы уьшин ашылды. 2011-нши йыл ДР Ногай районнынъ «село Червленные Буруны» авыл поселениесининъ акимбасы А.Аманов административли правобузувлар эткени уьшин куьнали деп белгиленген, эм ога 11000 маьнет акша штраф салынган.

Авыл поселение акимбасы эки статья бойынша правобузув-

лар эткен – «шыгарув эм куьланув калдыклары ман пайдаланув бойынша экологиялык эм санитарлык-эпидемиологиялык талаплавларды тутпавлык» (РФ КоАП 82-нши статья), «яшавшылардынъ санитарлык-эпидемиологиялык онъайлыгын аьжетсизлейтаган законодательство-ды бузув» (РФ КоАП 6.3 статья).

Оьзининъ байыр карыжларыннан штраф тоьлемес уьшин 2012-нши йыл авыл поселение акимбасы бас бухгалтерге штрафы ерли бюджеттен тоьле деп тапшырган. Бас бухгалтер тапшырувды толтырган.

Уголовлык исининъ барысы район прокуратурасы ман тергеледи.

Т.БАБАХАНОВ,

район прокурорынынъ тамада коьмекишиси.

Коьп балалы аьеллерге – ярдам

Прокурордынъ айтувына коьре, Государстволык Думасына коьп балалы аьеллерди турак уй мен аьжетсизлев буйымынынъ янъы кеби (турак субсидия) акында законопроект ойласувга берилген. Бу документте турак уй амалларын ийгилендирув, курув, сатып алув уьшин акшалай тоьлевлер берилмеге керек деп язылган. Сондай аьеллердинъ агзаларына тоьлевлер ызгы 10 йыл яшайтаган ерде турак уйдинъ 12 квадратлы метрининъ ортак рыноклы баасы оьлшеминде берилеет. Законопроект бу сораваг оькиметтинъ эсин каратув уьшин ойласувга берилген, неге

десе оны яшавга шыгарув уьшин ерли бюджеттен карыжлар керекли.

Аьлиги аьрекетлейтаган законодательствосына коьре, коьп балалы аьеллердинъ социаллык найм келисув мен турак субсидия, муьлк, ер участок алмага ыхтыяры бар.

Янъы законды алув балалар тувувга демевлик этеди. Росстат билдирувлерине коьре, ызгы 4 йыл балалар тувув саны туьрленейди – 1 мынъ яшавшыларга 13,3 бала тувган. Специалистлердинъ айтувына коьре, 2030-ншы йылга бала тувув саны туьсеек, 1 мынъ яшавшыларга 9,6 бала болаяк.

Туьрленислер киритилген

2016-ншы йылдынъ 10-ншы январинде Аьел Кодексине эм Россия Федерациясынынъ Гражданлык кодексининъ 256 статьясынынъ биринши кезегине туьрленислер киргистилген Федераллык законы (30.12.2015 й. №457-ФЗ) куьшине кирген. Законга коьре, алдын бу аьлдерде опекун болмаска да болган. Оннан оьзге, ата-аналарды оьзлерининъ ыхтыярларыннан айырув уьшин бир неше ыспатлык керек. Эндиги ата-ана ыхтыярыннан тек оьзининъ балаларынынъ эм ян йолдасынынъ яшавына яде савлыгына биле туьрып зыян келтирген тувыл, аьелиндеги баска агзалары-

на да кавыфлык тувдырган аьдем айырылады.

Россия Федерациясынынъ Аьел Кодексине киргистилген туьрленислер сырасында аьел законодательствосы ман онъанатаган соравларды белгилемеге тийисли. Олар – ата-ана яктан каравсыз калган балаларды аянлав, солай ок оларды баска аьелге яде оьксиз эм ата-ана яктан каравсыз калган балалар уьшин этилген организацияларга ерлестирув йосыгын эм кебин аянлав.

А.ДИЛЬМАНБЕТОВ,

район прокурорынынъ орынбасары 1-нши классынинъ юристи.

РАЗЫЛЫК

Баьри дарманнан да баа

«Ногайская ЦРБ» ГБУ поликлиникасынынъ врач-терапевти Альмида Магомедьяевага, больницадагы терапевт боьлигининъ етекшиси, врач-терапевт Динара Аккишиевага эм онынъ колы астында куьллык этетаган татым коллективине разылыгымды билдиремен.

Медсестралар Айгуль Эстувганова, Арувзат Оракова, Индира Отегенова, Рали-

на Кыдырнызова, Амина Курманбаева, Наида Тилекова, баьри санитаркалар, ас беруьвшилер керекли эмлев йорыкларды тийисли кепте толтырувы ман, тазалыкты тутувы, йылы юзи мен аьр аьдемнинъ коьнъилине етпеге шалысадылар. «Медиклердинъ ийги, авырувлыга сенимлик беретанган созби баьри дарманнан да баа» деген белгили совет аьлим-хирургы

АК НИЕТЛИ ИС

Атын оьмирлетуьв мырадта

Муса Курманалиевич Курманалиев – ногай халкынынъ белгили ярыкландырувшысы, окытувшы эм насихатшы. Ол савлай яшавын ногай авылларында билимсизликти тайдырув, школар ашув, яс несилды окытув эм тербиялав исине багыслаган.

Ногай адабиятынынъ классиклерининъ бириси, СССР Язувшылар союзынынъ агзасы, ДАССР-дынъ ат казанган школа окытувшысы М.Курманалиев, 1950-нши йылларда Кизляр педу-чилищесинде ногай боьлигининъ окытувшысы болып ислеь, ногай авыллары уьшин миллет окытувшылар кадрларын аьзирлеьде, интеллигенцияды тербиялавда уьйкен орын туткан.

Муса Курманалиевичтинъ эстелигин оьмирлетуьв мырадта Куьнбаттар авыл орта школасына онынъ аты берилген, музей куьрылган.

Эндигиси М.Курманалиевтинъ эм А-Х.Ш.Джанибековтынъ фондыннынъ 2015-нши йылга салынган планы ман келисте Куьнбаттар авыл школасы алдында М.Курманалиевтинъ бюстын салмага ниетленип, сол ак ниетли исимизди яшавга шыгарув ман байланыста шакырув ман акша йюьв тилегин салдык. Бизим тилегимизге коьплер явапладылар. Эм бу куьнлерге авыл школаларыннан, кайбир район организациялардан эм учреждение-лерден 86790 маьнет эм айырым аьдемлерден (баьриси 36 аьдем) 39300 маьнет акша йыйылды.

Архитектордынъ эсаплавы ман бюсты ясавга 300 мынъ маьнет акша керегеек. Сонынъ уьшин аьли де акша йюьвга колдан келген коьмегин этерлер деп район интеллигенциясына, предпринимательлерге, боьтен де Куьнбаттар авыл школасынынъ выпускниклерине (олар 1300-ге юьык) уьйкен сеним этемен. Москва, Сургут, Уренгой калаларындагы ногай диаспоралары да оьз уьлисин косякларына шекленмеймен.

СРАЖДИН МЕЖИТОВ,

М.Курманалиев эм А-Х.Джанибеков фондыннынъ правленийсининъ председатели.

ЮРЕК ДЕРТИ

Сейпу Бекбулатовтынъ эстелигине

*Сен де, мен де
тар курсақта яшадык,
Алал астан биз
таласып ашадык,
Анамыздынъ
аьдуйьлеген тунъгышы,
Тек сен эдинъ коьздинъ
ак пан карасы.
Язык басым кара ерге
еткенше,
Сары сазга бавырым
барып тийгенше,
Юрегимнинъ эш
эмленмес ярасы.*

Карындасы Зейнап СЕИТОВА,
Терекли-Мектеб авыл яшавшысы.

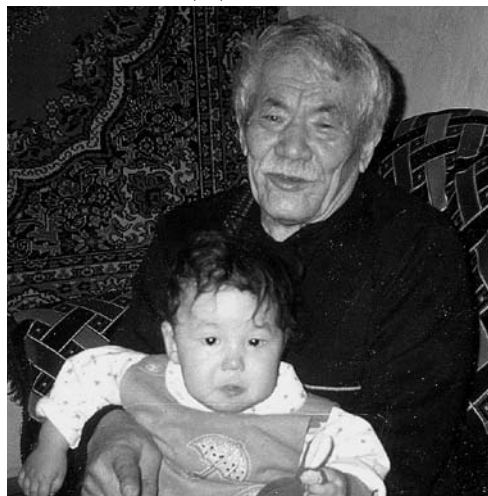
Досымызды кайтпас йолга салдык

Кыстынъ сувык куьнлеринде арамыздан аявлы досымыз, авылдас-аданасымыз Мауш Шандаков кетти. Яслай савлыксыз тувып, ярлылыкта, ялгызлыкта оьтсе де, бу куьнлерде ога 80 яс толмага керек эди. Ама каарлы душпан, тилемей келген авырув оны енъди. Ол дуьнядан тайды. Ата-анасы яслай оьлип, Мауштинъ яслыгы етимликте, онынъ яслыгы ярлылыкта, ялгызлыкта оьтти. Тек Уьылбийке, Баалы аьптелери, абалары оны колтыклап сакладылар.

Школада билим алув шагын-да Мауш мине деген аьдем-лер Я.Шандиев, А. Аджиев, С.Курманбаев эм сондай баскалар ман окыды. Онынъ окытувшылары Л.Доброва, Л.Аракчиева, кумык миллетли Зекарья Межитов эдилер. Батыр-Мурза авылы кесек-кесек кишкей авыл эди. Айтпага, олар Сары авыл, Аксак авыл, Батыр-Мурза авыллар эдилер.

Мауш авылдынъ алыслыгына да карамай, узактан келип школада билим алатанг эди. Уллы Аталык согыс йылларда немецлер авылга келгенде, колхоздынъ малын, авыл яшавшыларынынъ анъын кешелеп урлап аькететаган эди. Давдан сонъ халкка ашлык, яланъашлык келди. Болса да халк бир-бирине коьмек этип казадан шыктылар. Элимиздинъ патшалыгы етим калган аьветлерге деп балалар уьйин, школалар аштылар. Сол йылларда эвакгоспиталь школада балалар окыдылар. Патшалыгымыз сакатлардынъ акында да мутпадылар. Мауш те сол йылларда Нариман авыл школасында интернатта окыды.

Яс йигит Мауш оьсип уьйли-эсикли болды. Онынъ колыннан не зат та келетаган эди. Ога онынъ оьнерлигин билгенлер уста Мауш дейтаган эдилер. Ол сынъган саьатлерди де ясап билген. Онынъ колдан ясаган саьати буьгуьнлерде

Кизляр каласындагы уьлке танув музейинде де орын тапкан.

Бир кере Карагас авылынынъ яшавшысы коьзине кылган кирип, операция этер уьшин калага кетпеге керек эди. Мауш йолында ога рас болып, коьзиннен кылганын пинцет пен шыгарып, оны операциядан аман калдырган. Оны авылда коьбышы, йыравшы деп те билетаган эдилер. Авылда бир той да онсыз оьтпейтаган болган. Оьзи ол бир маскарашы эди. Коьп узакламай Мауш уьйленип, уьйкен уьй болды. Ян косягы Куьнбийке мен экеви йигитлери Эмиль, Гайдар, кызлары Гульшаар, Гульфира, Гульнара, Ашувхан, Маринады оьстирдилер. Баьри балалары да яшавда оьз орынларын тапканлар.

Мауш арамыздан кетсе де, халкы оны мутпаяк. Батыр-Мурза авылынынъ айтылган бир йигити деп эсинде тутаяк.

Авыл яшавшылары онынъ дуьнядан тайганы ман байланыслы каты кайгырувын боьлиседилер, балаларына узак оьмир, таьвесилмес наьсип йорайдылар. Маушти кайтпас йолга салсак та, ол бизим эсимизде дайым сакланаяк. Яткан еринъ ярлык болсын, аявлы юьыгым.

Авылынъ, досларынъ, кардаш-туьвганларынъ сени бир де мутпаяклар.

А.САРИЕВА,

Батыр-Мурза авыл яшавшысы.

Сувьретте: М.Шандаков оьзининъ уныгы ман.

Ис сырагылары

«Ногайский район» МО-сындагы Яшавшыларды социаллык яктан коршалав управлениесинин куллыгы граждандарды социаллык яктан коьтергишлевге, патшалык льготаларды яшавга шыгарууга каратылган.

Эсап беруув кесек заман ишинде патшалык пособиелер балалары болган граждандарга берилген, сонын сырасында:

16 (18) ясына еткенше балалар ушун 113 аьелге аьр ай сайын пособие берилген, 2015-нши йылдын ишинде баьриси 4694996 маьнет акша карыжланган.

Бала тувганда бир кере берилетаган пособиеге 169 аьдем тийисли этилинген, 2015-нши йылда баьриси 2383479,51 маьнет акша тоьленген. Аьр ай сайын 1,5 ясына етпеген балаларды карав ушун 240 аьдемге, баьриси 2015-нши йылдын ишинде 21589113,58 маьнет акша тоьленген. Бес аьелге 5-нши эм оннан да артык бала тувганы ман байланыста 10-нар мынь маьнет акша берилген.

Йыл сайын ДР еринде осал аьелде яшаган балаларды школага аьзирлев ушун 2000 маьнет акша бериледи. Сондай тоьлевлер – 37 аьелге, баьриси 74 000 маьнет акша тапшырылган.

Районымызда 5613 аьдемге аьр ай сайын коммуналлык буйымларды тоьлер ушун акша бериледи. Баьриси оларга озган йыл 28811597 маьнет акша тапшырылган. Коммуналлык буйымлардан тура аьли де 12833157 маьнет акша тоьленмеге тийисли аьдемлер калган.

ДР Аькимбасынын «Уллы Аталык согысынын катнасувшыларын материаллык яктан канагатлав бойынша косымша амалларды кулланув» буйрыгына (№ 100. 8.04.2010й.) келисли бир ялгыз Уллы Аталык согысынын катнасувшысына ай сайын 2000 маьнет акша тоьленеди.

Уллы Еньуьвдинь 70 йыллыгы ман байланыста согыс катнасувшысы Ш.Шуваковка 30 мынь маьнет акша тапшырылды.

А.АВЕЗОВ,
УСЗН етекшиси.

КЕШЛИК

ЯСУЙКЕНЛЕР РАЗЫЛЫК БИЛДИРИП

Тувган ерине керекти кыйыны

Оьмирлерден бери ногайлар мал ман каьр шегип келеди. Ата-бабаларымыздын бу исин бизим несиллер де бардырады. Айтпага, Червленные Буруны йыныслы койлар оьстируьвши оькимет заводы акында баьрисине де белгили. Онын аты тек бизим районга тувыл, савлай элимизге белгили эди. Оькимет заводын, соьсиз де, мунда ислеген куллыкшылар дань-клаткан.

Айбике Батырова сосы Червленные Буруны оькимет заводынын биринши номерли фермасынын кошарасында оьз ис аьрекетин баслаган. Ол 1936-ншы йылдын 9-ншы майында тувган. Айбике Алибиевна сав яшавын мал каравга, грозненский меринос тукумлы койларды оьстируьвге багыслаган. Онын ян йолдасы Авсей Кандович болса мунда бас койшы болып куллык эткен.

Мал каравшылардын байрам эм баска куьнлери бирдей болып, исте оьткен. Баслап авыр болган, сонь аста-аста усталык та келген. Коьп затты Айбике-абамызга оьз колы ман этпеге туьскен. Кысаякыдын куллыксуьрлиги, шалысувы оны уьстинликке еткерген.

1974-нши йыл А.Батыровады Ногай районнын Халк советинин депутаты этип сайлаганлар. Онын ийги иси бир неше кайта район эм республика оьлшеминде белгиленген. Ол Червленные Буруны племзаводында йыныслы

койларды оьстируьвге эм онын санын оьстируьвге оьз уьлисин косканы ушун Сый грамота ман савгаланган.

Айбике Алибиевна ян йолдасы ман 7 балады оьстирип тербиялаган, сонын ушун медаль мен де савгаланган.

1991-нши йылда ясуьйкенлер Авсей эм Айбике Батыровлар тийисли тыншаювга шыгып, фермадан авылга кайтканлар. Баьри малды уьйкен увыллары Уллубийге тапшырганлар.

Айбике Батырова – куллыксуьр инсан, коьп балалы ана эм бек ийги, тань аьдем. Ога аьдем юрегинде уьйкен сый сакламай болмайды. Сосындай ясуьйкенлер бизим кайсымызга да уьлги болып келеди. Кысаякы тувган ерине пайдалы болганлар сырасыннан.

А.Батырова 2005-нши йылдан алып Яшавшыларды социаллык яктан канагатлав боьлигинде эсапта. Ол социаллык куллыкшыларынын иси мен бек разы. Бек коьп ийги соьзлер айтады ясуьйкенимиз социаллык куллыкшысы Кадрия Тенизбаева акында.

Биз озган Хатын-кызлар байрамы ман сыйлы Айбике Алибиевнады кутлап, ога ден савлык, наьсип, оньайлык йораймыз.

М.КАРТАКАЕВА,
боьлик етекшиси.

Аьрекет ала

Бизим Кумлы авылда бек кыйналып яштаган пенсионерлер аз тувыл, коьбиси авырув аьлде, бир неше пенсионерлердинь авьлетлери оньайлы яшавын туьзбеге деген мырад пан Элимиздинь сырт регионларына кетип, аьеллерин саклап, аьрув ислеп яшайдылар. Уьйлеринде ялгыз калган анайларга, атайларга

савболсын Оькиметимиз карайды. Районымызда сол осал яшайтаган пенсионерлерге ярдамласув мырат пан, Яшавшыларды социаллык ягыннан канагатлав орталыгын ашып койыптылар, онын куллыкшылары заман-заманы ман келип, пенсионерлердинь уьйлерин йыйнайдылар.

Кумлы авылда сол боьликтинь бир куллыкшысы акында язбага суьемен. Ол – Кокешова Кунбийке. Аьр бир социаллык куллыкшысына бир неше пенсионерлерине социаллык ягыннан канагатламага деген борыш салынган. Бу кысаякы бизим авылда тогыз пенсионерлердинь уьйлерин карайды. Ол бизим уьйлерди йыйнамага келсе, ол оьзининь уьйиннен де артык йыйнайды, онын тазалыгы, аьдемшилиги акында уьйкен савбол айтамыз.

Кунбике Кокешовады оьткен Хатын-кызлар байрамы ман кутлап, берк ден савлык, узак оьмир, яшавында коьп уьстинликлер йораймыз.

Э.АБДУЛЛАЕВ,
авыл пенсионерлери атыннан.
Суьвретте: К.Кокешова.

Сыйы бар

Мен, Мустафаева Насипли, Кумлы авылынын яшавшысы боламан. Эм мен коьп йыллар бойы мага оьз ярдамын этип келген кысаякыга йылы соьзлеримди каратып, разылыгымды билдирмеге суьемен. Кумлы авылында 18 йыллар бойы социаллык куллыкшысы аьрекетин сахый, яваплы толтырып келеди Сабират Аджатаева. Ол авылдын бир неше пенсионерлерин социаллык ягыннан канагатлап, оьзининь алдында салынган ис борышларын намыслы толтырмага шалысады. Сонын ишинде меним уьйиме де юмада эки кере келип уьйимди йыйыстырып, туькеннен керекли азык-туьликти аькелип, ас асып, аклап уьйкен ярдамын этеди. Керек ерде кайбир пенсионерлердинь кан оьлшемин де тергейди. Сабират авылда социаллык ягыннан канагатлав боьлигининь специалисти А.Булатовадын етекшилиги астында аьрекет этеди. Коьп йыллар бойы бир минсиз аьрекет этип келгени ушун, ол Яшавшыларды социаллык ягыннан канагатлав боьлиги мен ачкалай баргыларга да тийисли этилген. Ис йолдасларынын арасында сый, абырай да казанган.

Ол тек исине яваплы караган куллыкшы болып калмай, наьсипли ана да болады. Ол эри Кырымхан ман уьш авьлетин оьстирип, асыл этилер. Бугуьнлерде олар авьлетлерининь етимислери мен куьезлендилер.

Сабираттын уьйкен аьдемшилиги, сабырлыгы, тазалыгы, куллыксуьрлиги ушун мен оьзимнинь эм ол канагатлайтаган пенсионерлер атыннан разылыгымды билдиремен, ога берк ден савлык, узак оьмир, куллыгында етимислер йорайман.

Н.МУСТАФАЕВА,
Кумлы авыл яшавшысы.
Суьвретте: С.Аджатаева.

Эсли анайдын сыйына

Земфира Богдановичус 1936-ншы йылда Кара-Тоьбе авылында тувган. 1952-нши йылда онын атасы Карп Филимоновичи Терекли-Мектеб авылына механик этип йибередилер. Мине мунда басланды янъы яшав. Ногай шоьлининь яшавшылары Карп Филимоновичтинь аьелин хош алдылар. Олардынь конак суьерлигине, таньлыгына, таза юрекли болувына дайым да Земфира Богдановичус сукланатаган эди. Кызалак коьп янъы кыймаслар, дослар тапты. Кишкейден алып ол юрегинде бу халктын яшав кебине, маданиятына, аьдетлерине уьйкен сый саклады.

Терекли-Мектеб авылындагы школады кутарып, ол Ростов-на-Дону каласындагы Гидрометшколасына туьседди. Сол йылларда яс кыз тагы да «Техник-метеоролог» кесписине окыйды. Окувын тамамлап, Земфира Карповна Ногай рай-

онга кайтады, мунда аьел курады. Терекли-Мектеб авылында метеорологический станциясында ислейди. Соннан бери куллыксуьр кысаякы суьйикли исине янын берип келген эм 1994-нши йыл тийисли тыншаювга шыккан. Ийги иси ушун ясуьйкенимизге «Ис ветераны» эм «Коммунист исининь ударниги» деген медальер, Сый грамоталар тапшырылган.

Янъыларда Земфира Карповна оьзининь 80 йыллык мерекесин белгиледи. Сога багысланып Яшавшыларды социаллык яктан уьйде аьжетсизлейтаган боьлигинде шара уйгынланды. Бугуьн бизим сыйлы ясуьйкенимизге каратылган кутлав соьзлерин КЦСОН етекшиси Г.Капитуллаева, «село Терекли-Мектеб» СП МО аькимбасы З.Аджибайрамов, метеослужба етекшиси К.Нукаев, КПРФ Ногай район комитетининь председатели О.Мемеков,

«Ногайский район» МО Депутатлар Йыйынынынь депутаты Ш.Мунгишиев айттылар. Специалист З.Баранбаева Земфира Карповнадын яшав эм ис йолы акында хабарлады. Шара-

ды озгарувда предприниматель З.Кунтувганова карыж яктан коьмек этти. Кешлик коьньил коьтерилисте оьгти.

Земфира Карповна сосындай кешлик озгарувда катнасканлар

эм куьш салганлардын баьрине де оьз разылыгын билдирип, уьйкен савбол айтады.

А.ЭСЕНБАЕВА,
боьлик етекшиси.
Суьвретте: кешлик мезгили.

ВОЛЕЙБОЛ

Кызлар, яслар ярыслары

Нариман авыл школа негизинде «Яслар наркотиклерге карсы» деген акция негизинде ортак район волейбол турнири болып озды. Онда, кеделерден эм кызлардан тогузгар командалар туъзилеп, 150-ге ювык окувшылар ортакшылык эттилер. Турнир уйгынлавышылары – «Яслык» район яслар орталыгы эм 1-нши номерли балалар-яслар спортшколасы.

Шара мырады – яслар арасында психотропный эм наркотикалык амалларынын зарарына эм яйылувына карсы аьрекет этуьв, солай ок ямагатта ийги белсен яшав позициясын пропагандалав.

Баъри командалар да ийги ойнадылар, эм сырагысында Шуьмлелик авылыннан кызлар

командасы шара енъувшиси болды, экинши орынды Нариман авыл кызлары бийледилер, уьшинши орын Ленинаул кызларына тийди. Кызлар арасында ийги ойнавышы деп Нариман авылыннан Айсанет Аблезова белгиленди.

Яслар арасында биринши орынды Нариман авыл командасы бийледи, экинши орынга – Ленинаул командасы, уьшинши орынга Шуьмлелик авыл командасы тийисли болдылар. Яслар арасында ийги волейболшы деп Ленинаулынан Равиль Казгереев белгиленди. Ол «Яслар наркотиклерге карсы» деген шақырув астында оьткен бу ярыслар ийги яшав кеби уьшин яркын агитация экени акында айтты.

«Яслык» яслар орта-

лыгынынъ директоры С-А.Сарсеев ясларда спортка суьйимлик тувдырув мырадта мундай шаралар тез-тез озгарылаагы акында билдирди. «Биз ийги яшав кебин таралтувга багыслап куьн озгардык. Бу спорт ярысларды озгарувга спонсор эсабында уьйкен коьмегин тийгисткен Арсен Култаевке разылык айтаман», – деп косты ол.

Шара сонъында онынъ баъри катнасувшылары грамоталар ман савгаландылар, а енъувшилерге акшалай баргылар тапшырылды.

А.БАЛЫГИШИЕВ,
«Ногайский район»
МО администрациясынынъ информационлык технологиялар бойынша ведущий специалисти.

ВРАЧТЫНЪ МАСЛАГАТЫ

Оькпе маразы

Пневмония яде оькпеди сувык алув ман балалар тез-тез авырыйдылар. Ол ОРЗ авырувлардан сонъ, онынъ авыр кебиндей болып озады. Алдын пневмонияды антибиотиклер мен ийне урып эмлегенлер. Аьли болса сироплар бар. Олардынъ даьми де аьруьв эм ийне-лердей болып балаларга авыр болмаяк. Пневмониядан аьдетинше балаларды бир айга ювык эмлейдилер. Антибиотиклерден оьзге авырыганларга массаж, эмлев физкультура, витаминотерапия этиледи, кислородлы коктейллер бериледи.

Авырыган аьсерде саьбийлерге туьрли оьленлерден этилген ишимликлер бериледи. Ишимликлер витаминли болып калмай, тамакты тазалатпага эм сувыкты шыгармага ярдам этедилер. Коьп бетинде аьзир оьленлерден ясалган микстуралар бериледи. Олар кулланувга бек тыныш. Пневмониядынъ алдын шалув мыратта мунавдай оьленли ишимликлер пайдалы: элеутерококк, китайский лимонник эм баскалар.

Оьтकिр пневмония анъсыздан басла-

нады. Эттинъ кызувы 38-40 градуска дейим етеди. Баслап йоьткирик куры, сонъ 2-3 куьннен кақырыкы болады. Балага тыныс алмага кыйын болады. Кишкей саьбийлерде пневмониядынъ белгилери: бала осал уйкалды, осал ашайды, йылайды, аьлсиз, кейпсиз болув. Арада саьбий кусады, бурынынынъ эм авызынынъ яны коьгереди, йоьткиреди эм бурыны бителеди. Соны ман эт кызувы йогары болмаска да болады: 37,1-37,5 градус.

Йогарыда коьрсетилген белгилерди сезсенъиз, тез арада врачты шақыртынъыз, бир туьйир де оьз алдыма эмлеймен деменъиз. Врач кайдай микроорганизм авырувды тургызганын аянлар. Антибиотиклердинъ кайсы куьби коьмек этегин белгилер. Кайсы дарман келисли, кайсысы аллергия этегин эсаплар. Эгер саьбийге пенициллин келиспесе, цефалоспорин де ярамас. Олардынъ биревлери антибиотиклердинъ куьшин арттырады, баскалары асталадаы.

А.МАХМУДОВА,
педиатр.

ШКОЛА ЯШАВЫННАН

Тилин муткан – элин мутар

Кадрия атындагы орта школада 10-ншы класс окувшылары ман китапхана куллыкшылары – Т.Алиева эм С.Курпаева ана тилининъ куьнине багысланган «Тилин муткан – элин мутар» деген шара озгардылар. Класстынъ иши китаплер мен, ногай суьвретишлердинъ суь-

вретлери мен безекленген (бу суьвретлер акында кызыклы кепте окыгувшы М.Мансурова хабарлады). Шара ногай язувшыларга багысланган видеопрезентациядан басланды. Акылга уьйреткен ногай айтувлар эм такпаклар бойынша окувшылар ман диалог-

ты С.Курпаева юритти. Сонъ окувшылар ятлавлар окыдылар, йырлар, сарынлар йырладылар. Деристе К.Бариевтинъ «Ногайша соьйлейик» деген шыгармасы бойынша инсценировкады балалар усташа коьрсеттилер. Тагы да олар бурынгы заманда ата-бабалар ойнаган

ойынлар акында айтып таныстылар, куьжырлы хабарларды айтып, коьнъиллерин коьтердилер. Ана тилине багысланып озгарылган дерис кызыклы эм балаларга пайдалы болды.

Т.АЛИЕВА,
район китапханасынынъ бас методисти.

Кумлы авыл яшавшысы
Арслан-Али Рашидханович Алиевке
14-нши мартта 60 яска толганы ман

Уьйимизге нур болып,
Юргенинъди суьемиз.
Юреклерди тав этип,
Болганынъды суьемиз.
Йылларынъды санамай,
Турганынъды суьемиз.
Аьруьв соьзинъ уныкларга
Айтканынъды суьемиз.

Кутлавшылар: ян косагы Сеперхан, кызы Наида,
кеделери – Аскербий эм Мурзабий,
келини Айсылу, унык кызлары – Хадижа, Фарида.

Ленинаул яшавшысы
Янмурза Заурович Абдулмежитовка
21-нши мартта 20 яска толаягы ман

Бав емисли бав болсын
Кишкей ясыл теректен.
Сени буьгуьн мерекенъ мен
Кутлаймыз ак юректен.
Хайыры ман тувган куьн,
Аьли де олар коьп болсын.
Баъри ийги ниетинъ
Дайым сенинъ онъ толсын.

Кутлавшылар: абасы Асиет, акасы Динислам.

Москва капасында яшайтаган кишкей ердесимиз
Саидяхмат Амирханович Ваисовка
21-нши мартта 1 яска толаягы ман

Заман калсын, сен оьсси,
Оьсип, бизди суьйинтши.
Уьйимизге келгенде,
Бетимизден сен оьпши.
Тетей, атай Динислам,
Сени соьйтип суьемиз.
Ашык болсын йолынъ деп,
Биз Кудайдан тилеймиз.

Кутлавшылар: тетеси Асиет Мансурова,
атайы Динислам Карагулов

«Ногайский район» МО администрациясы «Ногайский район» МО тергев-эсаплав палатасынынъ председатели Мурат Айтматханович Джумалиевке суьйикли

ИНИСИ

замансыз топырак болганы ман байланыста каты кайгырувын билдиреди, ога эм кардаш-тувганларына бас-савлык йорайды.

ТОКТАСТЫРУВШЫЛАР:
Дагестан Республикадынъ
Халк Йыйыны,
Правительствосы.

Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.

Газета коьлем коммуникациялар тармагында эм маданият калымжады коршалавда законодательстводы тутувга тергев салув бойынша федераллык службасынынъ ЮФО бойынша регионаллык Управлениисинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИ №ФС 10-6455 (26 январь 2007 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтастары редакциядыкы ман келиспеске боладылар. Авторлар язымалары уьшин яваплылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы – 18 саьат. Баспалавга кол басылган – 17 саьат.

Адрес редакции
368850, Республика Дагестан, Ногайский район,
с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
газета «Голос степи».
Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru
Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)
Телефоны:
Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж – 2150.
Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.
Газета отпечатана в типографии
ООО «Издательство «Лотос»
по адресу:
367018, ДР, г.Махачкала,
Проспект Петра I, 61.